

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора,
професора кафедри педагогіки та психології
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»
Ставицької Світлани Олексіївни
на дисертацію Хворостянка Наталії Анатоліївни
«Психологічні особливості соціальної ініціативності
студентської молоді», представлену на здобуття наукового ступеня
доктора філософії у галузі психології
за спеціальністю 053 Психологія

1. Актуальність теми дисертаційної роботи. Феномен соціальної ініціативності є предметом дослідження багатьох наукових галузей. Однак, на сьогодні відсутні спеціальні дослідження, які б включали різнобічні аспекти вивчення психологічних особливостей соціальної ініціативності, зокрема у здобувачів вищої освіти, що зумовлює нагальну потребу поглибленого вивчення цієї теми. Слід віддати належне Н.А. Хворостянко за вибір теми і звернення до дослідження проблеми з метою поглиблення знань щодо структури соціальної ініціативності у студентів та визначення властивостей означеної психологічної якості в студентському віці. Недостатньою буде констатація того, що обрана для дослідження проблема є актуальною. Вона стосується кола значущих для українського соціуму питань, оскільки політичні та соціально-економічні події в країні, які внесли суттєві корективи в освітню та виховну сфери життєдіяльності суспільства потребують соціально ініціативної особистості, яка має високу ступінь розвитку когнітивно-оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів цієї якості. Відтак, висловлені аргументи переконують в актуальності та своєчасності дисертаційного дослідження Н.А. Хворостянко, предметом якого обрано психологічні особливості соціальної ініціативності студентської молоді.

2. Наукова новизна одержаних результатів та практична цінність результатів дослідження. Зміст дисертаційного дослідження, його анотація, публікації Н.А. Хворостянко з теми дослідження дозволяють зробити

висновок про те, що отримані дисертанткою основні положення і результати дослідження, які визначають наукову новизну дисертації, сформульовані нею самостійно і віддзеркалюють особистий внесок Наталії Анатоліївни у галузь психологічних знань. Варто відзначити високий теоретико-методологічний рівень дослідження, за результатами проведення якого дисертантці вдалося отримати нові наукові здобутки, зокрема, вперше висвітлити змістовно-смысловий контекст поняття «соціальна ініціативність студентської молоді»; виявлено взаємозв'язок між термінами «соціальна ініціативність» та «соціальна активність»; дослідити психологічні особливості соціальної ініціативності у здобувачів вищої освіти, теоретично та практично довести, що соціальна ініціативність є психологічною якістю особистості, вершиною розвитку якої є юнацький вік; емпірично визначити компоненти соціальної ініціативності студента ЗВО; розкрити специфіку процесу розвитку соціальної ініціативності та особливості її прояву в студентській молоді. Дисертанткою виокремлено критерії, показники та рівні розвитку соціальної ініціативності у здобувачів вищої освіти.

Цінними для психологічної науки, зокрема, психології розвитку студентів у закладах вищої освіти, є встановлені й описані дисертанткою компоненти та властивості соціальної ініціативності в студентській молоді, а саме: когнітивно-оціночний компонент включає в себе соціальне мислення, соціальні установки, самоставлення, відповідальність, самостійність; мотиваційно-вольовий – цілепокладання, мотивацію досягнення успіху, самоствердження; поведінково-комунікативний – лідерство, комунікативну поведінку, готовність до соціальної активності.

Представлений у дисертації зміст тренінгової програми психологічного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді є достатньо науково і практично інформативним, чітко структурованим, таким, що відображає логіку створення психологічного тренінгу для студентів ЗВО. Позитивним результатом запровадження тренінгової програми (як можна спостерігати з даних контрольного експерименту) стало підвищення всіх властивостей соціальної ініціативності, що призвело до збільшення здобувачів вищої

освіти з високим рівнем прояву цієї якості особистості. Розроблена дисертанткою модель психологічного розвитку соціальної ініціативності дозволила Н.А. Хворостянко наочно презентувати динамічний аспект збільшення соціальної ініціативності у студентської молоді. Модель відтворює алгоритм і напрями роботи практичного психолога з розвитку соціальної ініціативності у здобувачів вищої освіти, а саме: індивідуально-психологічна робота та тренінгова діяльність психолога з студентами.

Вагомим науково-методичним продуктом дисертаційного дослідження стали розроблені Наталією Анатоліївною методичні рекомендації для науково-педагогічних працівників та практичних психологів, зміст яких розкриває основні науково-практичні позиції щодо підвищення ефективності психологічного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді.

Вважаємо, що положення наукової новизни та практичного значення отриманих результатів дослідження сформульовані коректно, їх кваліфікаційні ознаки відповідають нормативним вимогам.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується кількома позиціями: по-перше, глибоким науковим аналізом вітчизняних та зарубіжних теорій, концепцій, підходів до проблеми дослідження; по-друге, опрацюванням достатньої кількості літературних джерел досліджуваної проблеми (278 найменувань, з них 33 – іноземною мовою); по-третє, проведенням емпіричних досліджень. Усього в експерименті взяли участь 263 студенти, які здобувають вищу освіту в різних ЗВО та за різними спеціальностями. Застосований комплекс адекватних меті та завданням емпіричного дослідження методів дослідження та репрезентативна вибірка досліджуваних у комплексі забезпечили достовірність отриманих у ньому результатів та зроблених на їх основі висновків.

Відзначаємо гарну структурованість роботи, логічність викладу дослідницької інформації, якісне оформлення наукового апарату роботи,

обґрунтованість та доцільність використання загальнонаукових як теоретичних, так і емпіричних методів дослідження соціальної ініціативності у студентської молоді. Використані емпіричні методи відповідають меті та завданням дослідження.

4. Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. У вступі обґрунтовано актуальність обраної для дослідження теми, науково коректно сформульовано мету, яка корелює з темою та конкретизується у завданнях, окреслено об'єкт та предмет роботи, описані методи дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади вивчення психологічних особливостей соціальної ініціативності особистості» вичерпно проаналізовано погляди та концепції зарубіжних та вітчизняних вчених на поняття соціальна ініціативність, її змістове наповнення, сутність та взаємозв'язок з поняттям соціальна активність. Проаналізовано дослідження соціальної ініціативності особистості на різних етапах онтогенезу. Виявлено психологічні властивості соціальної ініціативності в студентів, зокрема, соціальні установки, соціальне мислення, самоствавлення, самостійність, відповідальність, цілепокладання, самоствердження, благополуччя, мотивацію досягнення успіху, лідерство, готовність до соціальної активності, комунікативна поведінка. Визначено компоненти соціальної ініціативності (когнітивно-оціночний, мотиваційно-вольовий, поведінково-комунікативний) та їх наповнення.

Другий розділ «Емпіричне дослідження психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді» присвячено обґрунтуванню методологічного інструментарію, який використовувався для діагностики соціальної ініціативності у студентської молоді. Дисертанткою обґрунтовано критерії, показники та рівні розвитку соціальної ініціативності в здобувачів вищої освіти.

За результатами констатувального експерименту Наталією Анатоліївною встановлено, що соціальна ініціативність більшості студентів

співвідноситься високим чи середнім рівнями. Студентам із високим рівнем розвитку соціальної ініціативності притаманні такі характерні особливості: наявність соціальних установок спрямованих на процес в соціальній діяльності; висока ступінь розвитку соціального мислення; адекватне сприйняття себе та оцінювання своєї поведінки; самостійність та відповідальність під час процесу соціальної діяльності; наявність цілей в житті, бажання їх втілювати та вміння їх проектувати; конструктивне самоствердження; високий рівень прояву суспільного та особистісного благополуччя; високий рівень мотивації до досягнення успіху; високий рівень вмінь співпрацювати з іншими людьми; готовність до активної соціальної діяльності; комунікативна поведінка направлена на процес спілкування та лідерські якості.

Цінним для психологічної науки є виявлені автором дослідження специфіки вияву структурних компонентів соціальної ініціативності студентської молоді, які дозволяють простежити взаємозв'язок між властивостями компонентів соціальної ініціативності студентської молоді.

З огляду на здійснений теоретико-емпіричний аналіз логічним є третій розділ дисертації «Психологічні засоби розвитку соціальної ініціативності студентської молоді», в якому Н.А. Хворостянко презентує теоретично обґрунтовану тренінгову програму психологічного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді. Заслугує на увагу деталізований опис розробленої дисертанткою тренінгової програм, призначеної для роботи зі здобувачами вищої освіти.

Ефективність тренінгової програми психологічного розвитку соціальної ініціативності студентської молоді підтвердилась у процесі повторного аналізу, який здійснювався з метою вивчення рівнів виявлення соціальної ініціативності у студентів на кожному з етапів впровадження програми та після завершення формувального експерименту. За результатами формувального експерименту було встановлено, що реалізована тренінгова програма сприяла позитивній динаміці, зафіксованій в експериментальній групі. Динамічні зміни відбулися з всіма властивостей когнітивно-

оціночного, мотиваційно-вольового та поведінково-комунікативного компонентів соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти після формувального експерименту.

Завершується робота достатньо ґрунтовними, логічними і вичерпними висновками, які узагальнюють з зміст дисертаційної роботи і в яких сформульовано основні результати дисертаційного дослідження.

Виходячи з аналізу основної частини дисертації, стверджуємо, що в ході виконання дослідження мета дисертаційної роботи була досягнута, дослідницькі завдання реалізовані й досягнуті. Отже, дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

5. Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. На наш погляд, дисертаційне дослідження характеризується теоретичною та практичною значущістю для психологічної науки й практики. Результати проведеного дослідження можуть бути використані: у подальших теоретичних та емпіричних дослідженнях проблеми соціальної ініціативності особистості; у консультативній, тренінговій та просвітницькій діяльності при розв'язанні завдань діагностики й розвитку особистості в процесі її вікового зростання; у використанні практичними психологами апробованих психодіагностичних методик для вивчення соціальної ініціативності студентської молоді; у процесі фахової підготовки майбутніх психологів у закладі вищої освіти, зокрема під час викладання освітніх компонент: «Соціальна психологія», «Психологія вищої школи», «Педагогічна психологія», «Консультативна психологія».

6. Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні положення та висновки дисертаційної роботи викладено в 7-ми одноосібних наукових статтях і тезах автора, серед яких: 1 – у періодичному науковому виданні проіндексованому у базі даних Web of Science Core Collection, 2 – у фаховому наукометричному виданні України, 2 – у міжнародних фахових виданнях та збірниках, включених до міжнародних наукометричних баз, 2 – у збірниках

матеріалів наукових конференцій. Основні положення дисертації представлені на 10-ти зарубіжних (Великобританія, Іспанія) та вітчизняних наукових конференціях. Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація дисертаційного дослідження, характер статей дисертантки, в яких відображено положення дисертації та результати проведених досліджень, повною мірою розкривають дослідницьку проблему психологічні особливості соціальної ініціативності студентської молоді. Загалом вважаємо, що дисертація пройшла належну апробацію.

Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567, Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року №167. Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації.

7. Відповідність змісту анотації основним положенням дисертації. Ознайомлення з текстом дисертації й анотації дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом анотація відповідає основним положенням дисертації. У тексті анотації відображено основні положення та результати здійсненого Н.А. Хворостянко дисертаційного дослідження, зазначені ключові слова, що відповідають основному змісту наукової праці. Отже, зміст анотації та основні положення дисертації є ідентичними, що відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567, Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року №167.

8. Відомості про дотримання принципів академічної доброчесності. Порушень принципів академічної доброчесності в змісті дисертації не виявлено.

9, Дискусійні положення, зауваження, побажання. Позитивно оцінюючи здобутки дисертантки, вважаємо за необхідне висловити положення, урахування яких, на нашу думку, підсилили б дисертаційну роботу.

1. Переконані, що дисертаційне дослідження тільки виграло б, якщо її автор як в констатувальному, так і в формувальному експерименті поряд з визначенням та дослідженням компонентів соціальної ініціативності студентської молоді більш детально описала характерологічні особливості та індивідуальні відмінності розвитку соціальної ініціативності для кожного з курсів навчання досліджуваних студентів ЗВО у відповідності до критеріїв та показників означеного феномену;

2. Вважаємо, суттєвим доповненням до наукового доробку було б розширення загальних висновків, щодо третього розділу. Для кращого представлення формувальної частини дослідження та конкретизації отриманих результатів;

3. У теоретичній частині роботи Наталією Анатоліївною здійснено ґрунтовний аналіз досліджуваної проблеми. У ньому зазначені зовнішні чинники впливу на прояв соціальної ініціативності студентської молоді. Тому, в емпіричній частині доцільно було б додати опитування для виявлення домінуючих зовнішніх чинників, які впливають на вияв соціальної ініціативності в студентському віці.

4. Надзвичайно цінну інформацію отримуємо з досліджених і описаних автором психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді. Проте, вважаємо, що аналіз гендерних відмінностей в розвитку соціальної ініціативності студентів міг би посилити емпіричну частину дисертаційного дослідження. Прошу Наталію Анатоліївну висловити наукову позицію стосовно доцільності/недоцільності врахування гендерного аспекту при діагностиці та створенні програми розвитку соціальної ініціативності студентської молоді.

Разом з тим, висловлені нами зауваження і пропозиції не знижують наукового рівня дисертаційного дослідження, не зменшують його

теоретичного та практичного значення, не впливають на загальну позитивну оцінку виконаної дисертаційної роботи. Висловлені нами позиції мають переважно характер побажань щодо подальших досліджень проблеми соціальної ініціативності студентської молоді. Відтак, є всі підстави констатувати, що дисертаційне дослідження Н.А.Хворостянко здійснене на високому науково-практичному рівні, вирізняється науковою новизною, має теоретичне та практичне значення та є вагомим внеском у розуміння психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді.

10. Загальний висновок. Дисертаційна робота на тему «Психологічні особливості соціальної ініціативності студентської молоді», поглиблює існуючі знання психологічної науки, зокрема, є суттєвим внеском у вирішення проблеми розвитку соціальної ініціативності особистості у здобувачів вищої освіти та розширює знання про теоретико-методологічні підходи до вивчення специфіки розвитку соціальної ініціативності в студентської молоді, про використання методів, засобів та прийомів психологічного розвитку соціальної ініціативності у здобувачів вищої освіти.

Дисертація є завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею рівня PhD в якій отримані нові науково обгрунтовані та практично цінні результати, що вирішують актуальну наукову проблему вивчення психологічних особливостей соціальної ініціативності студентської молоді. Презентовані результати впровадження тренінгової програми психологічного розвитку соціальної ініціативності здобувачів вищої освіти.

Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обгрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладу її основних положень в опублікованих працях повністю відповідають вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Таким чином, вважаємо, що дисертаційна робота на тему «Психологічні особливості соціальної ініціативності студентської молоді», представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 Психологія, відповідає всім вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013

року №567, Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року №167 щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а її автор – Хворостянко Наталія Анатоліївна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та психології
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

С.О. Ставицька